

виступає досить виразно на с'єм тлі. При тім автор все слідить головню тільки одну сторону в історії брацтв — відносини до католицизма й унії, відносини ж до „своїх“ вістають ся здебільшого зовсім не освітленими. Науковий апарат автора далеко не бездоганий; він не стоїть на рівені сучасної науки; цілий ряд новітших наукових студій, особливо з сторони не-православної поминено у нього, і він часто шукає опертя в писаннях перестарілих. Нпр. на с. 26 він цитує Евгенієве Описаніє соф. собора про благословенство патр. Єремії на заснованне школи в Квіві, так як би проф. Голубев не написав цілої книги на те, щоб збити сю традицію. Звістки про львівське брацтво бере він з Зубрицького і тільки по скінченню друку (див. у додатках) стають йому звістні Monumenta confraternitatis Stauropigianae; „Літос“ він цитує з виїлків у Сводній літописи Петрушевича, і т. и., т. и.

З усім тим, при нинішній стані літератури церковного жита в Польсько-литовській державі книжка д. Папкова буде, без сумніву, користна, як збірка, хоч і не всюди повна й критично уложена, матеріялу до історії брацтва, і до неї мусить звертати ся читач за відомостями про них -- хоч і приймаючи їх cum grano salis.

М. Грушевський.

Н. С. Кедровъ — Древне-русскія братства (Русскій Архивъ, 1901 т. II с. 305—336).

Коли в книзі д. Папкова я мусів піднести брак повної наукової самостійности, то статя проф. Кедрова має ще більше компілятивний характер. Головною підставою послужила для неї таки книга Папкова. Але не вважаючи на такий компілятивний характер, а також і на досить несмачний — клерикально-націоналістичний (в новітшій, французькій значінню того слова) загальний тон: дешеві резонанія про добродійні впливи християнства і спеціальну до них перенятливість „русского духа“, „русского сердца“, та потягання місцями до відвічальности навіть і „русского дѣла“ (специфічний російський термін, якого букет описати досить тяжко) — не вважаючи на се все статя небезкористна. В ній маємо — вправді не самостійний, часом переборщений і часто попсований ддятого, але при всім тім таки справді широко досить зачеркнений (хоч і не конче мудро переведений) загальний погляд на гезузу брацтв. Ідучи за вказаними вже Скабалоневичом анальоїями й звязками наших брацтв із західними гільдіями, проф. Кедров виходить із громадських чи родових пірив, християнізованих потім духовенством і захованих у виді братчин, вказує анальоїї в устрою давніх парохій (впадаючи при тім у сентиментальне празднословіє про братський характер сих парохій), признає і впливи на них гільдій — але робить скок і не спи-

нивши ся над формами й обставинами переходу тих всіх ембріонів в організовані брацтва кінця XVI в., переходить відразу до сих остатніх і їх добродійних впливів. Повторяю, стаття легка, але прочитати її, першу половину особливо, не завадить. *М. Грушевський.*

Сейшовая боротьба православнаго западнорусскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 г.), проф. П. Жуковича, Спб., 1901, ст. 21+610.

Аналогічна своєю темою, ся праця петербурського професора відрізняється дуже від обговореної вище книги д. Папкова, і то в добру сторону. Праця д. Жуковича — вповні наукова, самостійна наукова розвідка. Автор панує над жерелами й літературою предмету, всюди, хиба в виїмком дальших для його теми обставин, опирається на перших джерелах, критично їх беручи і доповняючи друкований запас дуже значною кількістю матеріялу невиданого, з рукописей петербурської публичної бібліотеки, архива уніятських митрополитів і генерального штабу, та старається слідити події з об'єктивністю правдивого мужа науки. Поруч книги Хардамповича про руські школи XVI—XVII в. се друга першорядна вкладка російської науки в історіографію церковних і просвітних відносин Руси XVI—XVII вв.

Не входячи в деталі, в дрібні контрверсії й відмінні в поглядах, я обмежу ся кількома загальнішими лише замітками до сеї цінної праці.

Почну з того, що титул її не вповні відповідає змісту — книга властиво дає далеко більше, ніж обіцяє титул. Вона складається з трьох відділів — перший говорить про приготування й переведення церковної унії в рр. 1587—1595, другий про церковну боротьбу в рр. 1596—1600, третій — в рр. 1601—1609. Перший відділ, що займає майже третину книги, говорить про те, що діяло ся перед „соймовою боротьбою шляхти против унії“, отже зі становища титула книги — се наче вступ до властивої теми, але в дійснім, реальнім укладі книги сей відділ зовсім не має такого характеру — се частина рівнорядна з дальшими двома: вона оповідає історію переведення унії й відносини до неї правительства й польських державних і парламентарних кругів на тлі державної польської політики. Се й буде правдива тема книги — історія унії в зв'язку з державною політикою Польщі в 1590—1609 рр. і відносини до неї державних станів і правительствених кругів Польщі; бо не тільки що перший відділ говорить про часи, коли ще соймової боротьби против неї не було, але і в двох дальших відділах сама властиво соймова боротьба православної шляхти виступає тільки епізодами в загальній історії політичних моментів церковної унії.